

Plotinus

Enneaden

Porphyrius

Over het leven van Plotinus
en de indeling van zijn traktaten

vertaald en ingeleid door dr. Rein Ferwerda

Uitgeverij Ambo bv, Baarn
Artheneum-Polak & Van Gennep, Amsterdam

1984

1.4

v, I (10)

Over de drie aanvangshypostasen

1
Wat is het toch dat de zielen hun vader, hun god, heeft doen verge-
ten en heeft gemaakt dat zij, hoewel zij delen uit die hogere wereld
zijn en volledig van hem zijn, noch zichzelf noch hem meer ken-
nen? Wel, het begin van het kwaad voor hen was hun overmoed en
hun geboorte, het eerste anders-zijn en bovendien de wil om (van)
zichzelf te zijn. Daar ze zich na hun geboorte over hun zelfstandig-
heid verheugden en in overvloedige mate gebruik maakten van
hun eigen beweging, tegendraads hun baan volgden en zo de af-
stand tussen zichzelf en hun oorsprong zeer groot hadden gemaakt,
verloren ze de kennis dat ze zelf ook uit die wereld stamden, net
zoals kinderen die meteen na hun geboorte van hun vaders worden
weggerukt en lange tijd in den vreemde worden opgevoed noch
zichzelf noch hun vaders meer kennen. Terwijl ze dus noch hem
noch zichzelf zagen, gingen ze zichzelf minachten, omdat ze hun
afkomst niet meer kenden, en gingen ze voor de andere dingen
verering koesteren en bewonderden ze alles meer dan zichzelf; ze
raakten ervoor in vervoering, ze vergaapten zich eraan en hechten
zich eraan, waarmee ze zich, zoveel als in hun vermogen lag, los-
rukten van datgene waarvan ze zich in minachting hadden afge-
wend. Daardoor is de achting voor het aardse en de minachting
voor zichzelf de oorzaak van hun volledige onbekendheid met
hem. Want doordat iets anders nagejaagd en bewonderd wordt,
erkent het bewonderende en najagende subject daarmee tevens dat
het daaraan inferieur is. Doordat het zich nu inferieur acht aan alles
wat ontstaat en weer vergaat, en van oordeel is dat het het meest
waardeloze en sterfelijke is van al wat het hoog houdt, kan het noch
de aard noch het vermogen van god in zijn geest vatten. Daarom
moeten er twee redeneringen tegen hen die zo geard zijn gehou-
den worden, als tenminste iemand hen rechtsomkeert wil doen
maken in de richting van de eerste dingen en hen weer tot het
hoogste, het Ene, het eerste omhoog wil voeren. Welke zijn die
beide redeneringen? De ene toont de waardeloosheid van dat waar-

voor de ziel nu waardering heeft; daar zullen we het elders [u, 4 en III, 4] nog uitvoeriger over hebben. De andere onderwijst de zielen brengt haar om zo te zeggen haar hoge afkomst en haar hoge waarde weer in herinnering; deze (redenering) gaat aan die andere vooraf en als deze duidelijk is ontwikkeld, zal ze ook de andere verhelderen. Hierover moet nu gesproken worden. Want deze komt dicht bij het onderwerp dat we nu onderzoeken en baant de weg voor de andere. Want het onderzoekend subject is de ziel en zij moet te weten komen wat ze als onderzoekend subject is, zodat ze van zichzelf eerder inziet of ze het vermogen heeft om zulke dingen te onderzoeken, en of ze zo'n oog heeft dat die dingen kan zien en of het haar betaamt onderzoek te verrichten. Want als het wezensvreemde dingen zijn, wat moet ze er dan mee? Maar als ze met haar verwant zijn, dan betaamt het haar onderzoek te doen en is het haar mogelijk (iets) te vinden.

2

Dat nu moet elke ziel eerst goed tot zich laten doordringen, dat ze zelf alle levende wezens heeft geschapen door hen leven in te blazen, zowel die welke de aarde voedt als die welke de zee voedt en ook die welke in de lucht zijn en welke aan de hemel staan, de goddelijke sterren; zelf heeft ze de zon geschapen en die wijde hemel, en zelf heeft ze er ordening en schoonheid in gebracht en zelf geeft ze er rondwenteling aan in een vaste orde; ze is een andere entiteit dan die welke ze ordent en doet bewegen en doet leven. En ze moet wel een hogere waarde hebben dan die, daar die ontstaan en vergaan wanneer de ziel hen in de steek laat of hun het leven schenkt, maar zijzelf bestaat altijd 'omdat ze zichzelf nooit in de steek laat'. Op welke wijze ze dan het leven in het geheel schenkt maar ook in de individuele wezens moet ze als volgt beredeneren. Ze moet de blik richten op de grote ziel, daar ze wel een andere ziel is maar niet een kleine, en waardig is bevonden om te schouwen omdat ze zich heeft losgemaakt van dwaling en van de dingen die de andere zielen hebben betoverd, door in stilte te verzinken. Verstaald moet voor haar zijn niet alleen haar lichaam dat haar omhult, en de woeste golfslag van het lichaam, maar ook alles wat om haar heen is: verstaald de aarde, verstaald de zee en de lucht en de hemel zelf onbewogen. Zij moet zich voorstellen dat van alle kanten de ziel van buiten in die wereld in stilstand als het ware binnenstroomt en erin uitgestort wordt en van alle kanten binnendringt en haar licht

erin laat vallen. Zoals zonnestralen een duistere wolk verlichten en doen schitteren door er een gouden glans aan te verlenen, zo nu schenkt ook de ziel, als zij het lichaam van de hemel is binnengekomen, er leven aan; zo ook schenkt ze het onsterfelijkheid en wekt ze het uit de slaap. En de hemel, in eeuwige beweging gebracht door de ziel die hem verstandig leidt, is een 'gelukkig levend wezen' geworden, en hij heeft zijn waarde gekregen toen de ziel in hem haar intrek had genomen; daarvoor was hij slechts een dood lichaam, aarde en water, of liever nog duisternis van materie en een niet-zijnde en iets waar de goden van gruwen, zoals Homerus zegt. En de kracht en het ware wezen van de ziel kunnen nog duidelijker en helderder worden, als iemand zich hier indenkt hoe zij de wereld omvat en leidt met haar eigen wilsuitingen. Want ze heeft zich gegeven aan heel zijn uitgebreidheid, zo ver als die gaat, en elke afstand, groot en klein, is met de ziel doortrokken, waarbij zich het ene lichaam hier, het andere daar bevindt en sommige precies tegenover elkaar staan, maar andere weer op een andere wijze van elkaar verwijderd zijn. Maar zo is het niet met de ziel; zij geeft het leven niet door middel van een deel van zichzelf aan elk lichaam afzonderlijk, namelijk door zich in kleine delen op te splitsen, maar alle levende wezens leven door haar in haar totaliteit, en zij is overal geheel aanwezig en handelt daarmee overeenkomstig haar vader die haar verwekt heeft, zowel in het feit dat ze een eenheid is als dat ze overal is. En hoewel deze hemel een veelheid is en het ene deel zich hier, het andere zich daar bevindt, is hij toch een eenheid door zijn vermogen en is hij een god door haar toedoen. En ook de zon is een god, omdat zij beziel is, en de andere hemellichamen, en wij ook: als er iets goddelijks in ons is, zijn wij het daardoor. Want lijken zijn nog meer verwerpelijk dan mest, zegt Heraclitus. En de oorzaak dat goden goden zijn moet een oudere god zijn met meer prestige dan de goden zelf. En ook onze ziel is van gelijke aard, en wanneer u die in zuivere toestand bekijkt, zonder alle vreemde aanslitsels, dan zult u vinden dat juist dat wat ziel is het waardevolle is, waardevoller dan al wat lichamenlijk is. Want dat is allemaal aarde; en zelfs als het vuur is, wat kan dan het brandende element ervan zijn (behalve de ziel)? Ook met alles wat daaruit is samengesteld is het zo, zelfs als u er water en lucht aan toevoegt. En als het lichamenlijke de moeite waard zou zijn om na te jagen omdat het beziel is, waarom jaagt men dan iets anders na en laat men zijn eigen wezenlijke kern voor wat die is? Maar als u de ziel in iemand anders be-

wondert, bewondert u (de ziel in) uzelf.

3 Daar de ziel dan een zo kostbaar en goddelijk iets is, moet u er maar op vertrouwen dat zo'n machtig wezen god wel zal bereiken en moet u samen met zo'n geweldige, aan alles ten grondslag liggende kracht tot hem opstijgen. In elk geval zult u hem, dunkt me, niet op verre afstand aantreffen, en er zijn niet vele dingen tussen u en hem. Neem nu in gedachten dat wat goddelijker is dan dit goddelijke, namelijk dat wat aan de bovenkant aan de ziel grenst, waarna en waaruit de ziel komt. Want hoewel de ziel zo'n machtig iets is als ons betoog heeft aangetoond, is ze toch maar een beeld van de geest. Zoals het woord dat wij uitspreken een beeld is van het woord in de ziel, zo is ook de ziel zelf de uiting van de geest, het volledige vermogen en het leven dat de geest van zich uit laat gaan om iets anders tot aanzijn te brengen: het is net als bij vuur: het ene deel ervan is de warmte die erin blijft zitten, het andere de warmte die het verspreidt. Maar bij de geest moet men het niet zo opvatten dat de activiteit zou uitstromen, maar zo dat die erin blijft en dat er een andere activiteit (daaruit) ontstaat. Daar ze nu van de geest afstamt, behoort ze tot de intelligibile wereld en haar geest komt in haar redeneringen tot uiting en haar volmaaktheid dankt ze weer aan hem die haar heeft grootgebracht zoals een vader zijn zoon die hij niet volmaakt heeft verwekt, als hij hem met zichzelf vergelijkt. Niet alleen haar bestaan dankt zij aan de geest, maar ook komt haar rationele vermogen in werking, als ze de geest schouwt. Want wanneer ze in de geest schouwt, dan bezit zij in haar binnenste en als haar onvervreemdbaar eigendom datgene wat ze denkt en doet. Want dat mag men alleen activiteiten van de ziel noemen, wat ze in overeenstemming met haar afstamming van de geest verricht en wat ze uit haar eigen innerlijk laat komen; want 'de lagere dingen komen van elders en zijn aandoeningen van zo'n (lagere) ziel. De geest maakt haar dus nog veel meer goddelijk, zowel doordat die haar vader is als doordat die bij haar is. Want niets scheidt hen dan het feit dat ze anders zijn, zodat de een volgt op de ander en die als het ware 'ontvangt' en de ander als het ware de 'vorm' is. En de 'materie' van de geest is ook schoon, daar ze aan de geest gelijkvormig en enkelvoudig is. En hoedanig de geest is, dat is juist daar door al duidelijk dat die beter is dan de ziel, die al zo geweldig is.

4 Men zou het ook hieraan kunnen zien: als iemand deze waarneembare wereld bewondert met het oog op zijn grootte en schoonheid en de ordening van zijn eeuwige rondwenteling en de goden erin, waarvan sommigen zichtbaar en anderen zelfs onzichtbaar zijn, en de daimonen en alle levende wezens en planten, dan moet hij opstijgen naar het oerbeeld ervan, dat meer waarachtig is, en daar moet hij ze alle als intelligibilia bekijken, die eeuwig daarbij zijn in een geheel bij hen passend bewustzijn en leven. Daar moet hij ook zien de zuivere geest, hun heer, en de onmetelijke wijsheid en het leven dat eerst recht leven is onder Kronos, een god die volheid (Grieks: *koros*) en geest (Grieks: *noes*) is. Want hij omvat in zich alle onsterfelijke dingen, alle geest, alle god, alle ziel, en alles is er altijd in stilstand. Want wat zou hij zoeken te veranderen, daar het hem zo wel gaat? En waarheen zou hij willen verhuizen, daar hij alles bij zich heeft? Maar hij zoekt zelfs geen uitbreiding, daar hij het meest volmaakt is. Daarom is bij hem ook alles volmaakt, zodat hij in alle opzichten volmaakt is en niets heeft wat niet zo is en niets in zich heeft wat niet denkt. En hij denkt niet terwijl hij nog zoekt, maar terwijl hij heeft. En zijn gelukzalige toestand is niet iets dat hij verworven heeft, maar hij is alles in eeuwigheid en hij is werkelijk de eeuwigheid, welke de tijd nabootst door rond de ziel te wentelen en het ene achter zich te laten en naar het andere te grijpen. Want rondom de ziel zijn steeds weer andere dingen. Want nu eens is er Socrates en dan weer een paard, en altijd slechts één afzonderlijk deel van de zijnden. En de geest is alles. Hij heeft dus alles in stilstand in zich op dezelfde plaats en hij 'is' alleen en dit 'is' is er altijd, en nergens is er 'dat wat komt'—want ook dan is hij—noch dat wat voorbijgegaan is—want daar is niets voorbijgegaan—, maar alle dingen staan daar voor eeuwig vast, daar ze dezelfde blijven, als het ware met zichzelf tevreden dat ze zo zijn. En elk van hen is geest en zijnde en ook het geheel is geheel geest en geheel zijnde, waarbij de geest krachtens zijn denken het zijnde doet ontstaan en het zijnde, door het feit dat het gedacht wordt, aan de geest het denken en het zijn schenkt. Maar de oorzaak van het denken is iets anders, wat het ook voor het zijnde is; iets anders is dus van beide tegelijk de oorzaak. Want tegelijk komen die dingen niet alleen samen tot aanzijn, maar ze laten elkaar ook nimmer los, doch door haar dualiteit is die eenheid tegelijk geest en zijnde en denkend en gedacht wordend, enerzijds geest krachtens zijn denken en anderzijds zijnde krachtens

het feit dat het gedacht wordt. Want het denken kan niet ontstaan tenzij er anders-zijn is, en daarna ook hetzelfde-zijn. Zo blijken de eerste dingen geest, zijnde, anders-zijn en hetzelfde-zijn te zijn. En men moet er ook beweging en stilstand bij nemen. En wel beweging als hij denkt, maar daarnaast stilstand zodat hij hetzelfde kan denken. En het anders-zijn, zodat er denken en gedacht worden kan zijn. Of, als u het anders-zijn er afneemt, dan zal het één worden en zwijgen. En de dingen die gedacht worden, moeten ook 'anders' tegenover elkaar zijn. En hetzelfde-zijn moet er zijn, daar hij met zichzelf één is, en voor alle intelligibilia is er een gemeenschappelijk één (dat er één van maakt). En het verschil is het anders-zijn. En doordat die dingen een veelheid zijn geworden maken ze het getal en de hoeveelheid. En het eigen karakter van elk van die dingen geeft er de hoedanigheid aan; en uit die dingen, als uit oorsprongen, ontstaan de andere dingen.

5

Een veelheid is dus die god boven de ziel; en het is de ziel gegeven om in de intelligibilia te zijn en ermee verbonden te blijven, tenzij ze zich ervan wil losmaken. Wanneer ze dus tot die god is genaderd en er om zo te zeggen één mee is geworden, vraagt ze: 'Wie is het dan, die die god heeft verwekt?' De enkelvoudige, die voorafgaat aan zo'n veelheid, de oorzaak van zijn zijn en van zijn veel-zijn, de schepper van het getal. Want het getal is niet het eerst. Immers, vóór de tweeheid bestaat het Ene, en de tweeheid is secundair en door het Ene geschapen heeft ze dat als begrenzer, maar ze is onbegrensd van zichzelf. En wanneer ze begrensd wordt, dan pas ontstaat een getal. Het getal is als het zijn en ook de ziel is een getal. Want de primaire dingen zijn geen massa's en ook geen grootheden. Want die 'massieve dingen' komen later, van welke de zintuiglijke waarneming meent dat ze zijnden zijn. Ook in zaad is echter het vochtige niet het kostbare, maar dat wat niet gezien wordt; en dat is het getal en het vormend beginsel. Wat in de intelligibile wereld getal en tweeheid wordt genoemd zijn vormende beginsels en geest. Maar onbegrensd is de tweeheid wanneer die door wat men zou kunnen noemen het substraat daar (de intelligibile materie) wordt opgenomen, en ieder getal dat daaruit en uit het Ene is ontstaan, is een vorm, zodat het lijkt of de geest wordt gevormd door de daarin gekomen vormen; maar hij wordt op de ene wijze door het Ene gevormd, en op een andere door zichzelf, net

46

dus als het zien dat tot activiteit is gekomen. Want het denken is zien dat ziet, en die twee zijn één.

6

Hoe ziet het denken dan en wie ziet het? Hoe is het trouwens tot aanzijn gekomen en uit het Ene ontstaan, zodat het ook kan zien? Want nu is onze ziel er wel van doordrongen dat die dingen noodzakelijkerwijs moeten bestaan, maar ze verlangt nog een verklaring van dat ook bij de filosofen van vroeger veelbesproken probleem, hoe uit één, dat zo is als we beweren dat het Ene is, iets tot bestaan is gekomen, of het nu een veelheid of een tweeheid of een getal is. Waarom is dat niet op zichzelf gebleven, maar is er zo'n grote veelheid uit komen voortvloeden, die nu in de zijnden zichtbaar is, maar die we weer tot het Ene willen herleiden? Als volgt nu moeten wij spreken, nadat wij de god zelf erbij hebben aangeroept, niet met luiklinkende woorden, maar door ons met de ziel in gebed tot hem uit te strekken, omdat wij op die wijze geheel alleen, tot hem alleen kunnen bidden. De schouwer moet dus, terwijl die god in als het ware het binnenste van de tempel op zichzelf verkeert en rustig boven alle dingen verheven blijft, de beelden schouwen, die als het ware al buiten staan, of liever het eerst verschenen beeld dat zich op de volgende wijze heeft vertoond: voor alles wat beweegt, moet er iets zijn waarheen het beweegt. Daar er nu voor hem niets is (om zich heen te bewegen), moeten we niet poneren dat hij bewogen wordt, maar als er iets na hem ontstaat is het noodzakelijk dat dat is ontstaan doordat dat zich altijd daarheen keerde. Nu mogen we niet over het ontstaan in de tijd spreken, als we het hebben over het altijd zijnde. Als we in ons betoog het ontstaan wel daarop toepassen om er hun oorzaak en rangorde mee te beschrijven, moeten we dus zeggen dat dat wat uit het Ene ontstaat, ontstaat zonder dat dat (Ene) beweegt. Want als iets zou ontstaan door een beweging van het Ene, dan zou dat wat daaruit ontstaat allicht als derde ontstaan na de beweging en niet als tweede. Dus moet dat, als iets als tweede daarna ontstaat, ontstaan zonder dat dat eerste beweegt of zich naar ons buigt of een wilsuiting heeft of algemeen gesproken een beweging krijgt. Hoe dan? En wat moeten we ons voorstellen dat er ontstaat rond dat Ene dat onveranderlijk blijft? Men kan zich voorstellen een stralenkrans die daaruit voortkomt, hoewel het zelf onveranderlijk blijft, zoals de stralenkrans van de zon er als het ware omheen wentelt en steeds opnieuw tot

dat hij door de omwending naar dat Ene schouwt. En dat schouwen is de geest. Want dat wat iets anders waarneemt is of waarneming of geest. Men kan het waarnemen met een lijn, vergelijken enzovoort (dat wil zeggen de geest met een cirkel en het Ene met een middelpunt). Maar de cirkel is van dien aard dat hij verdeeld kan worden, en dat kan van het middelpunt niet gezegd worden. Jazeker, ook in het geval van het middelpunt is wel sprake van 'één', maar het Ene is vermogen van alles. Wat het nu in zijn vermogen heeft, dat schouwt het denken als het ware afgescheiden van dat vermogen, want anders zou het niet geest zijn; het heeft immers ook van zichzelf reeds een soort bewustzijn van dat vermogen, namelijk dat het het vermogen om 'zijn' te scheppen bezit. Hoe het ook zij, de geest zelf begrenst niet alleen ter wille van zichzelf voor zichzelf het zijn door het van het Ene ontvangen vermogen en ook omdat zijn zijn als het ware één bepaald deel is van wat tot het Ene behoort en daaruit voortkomt, maar ook ontvangt de geest kracht van het Ene en wordt hij tot volmaakt zijn gebracht door het Ene en uit het Ene. En de geest ziet dat hem daarvandaan, als van iets ongedeelts naar iets gedeelds, zowel het leven toekomt als het denken en alles, omdat hij (namelijk het Ene) niets van alle dingen is. Want slechts op die wijze kan alles daaruit voortvloeien, omdat hij (het Ene) niet in een bepaalde vorm is omsloten. Want dat is alleen één. Zou hij 'alles' zijn, dan zou hij in de zijnden zijn. Daarom is het Ene niets van wat in de geest is, maar alles is uit hem. Daarom zijn die dingen ook zijnden. Want ze zijn al begrensd en hebben ieder als het ware een gestalte. Het zijnde mag niet om zo te zeggen zweven in het onbepaalde, maar het moet door een grens zijn vastgelegd en in stilstand zijn. En stilstand is voor de intelligibilia begrenzing en vorm en daardoor krijgen ze ook hun aanzijn.

Dat is de afstamming van die geest, een afstamming die de zuiverste geest waard is, namelijk dat hij uit geen andere oorsprong dan uit de eerste is ontstaan, en direct bij het ontstaan alle zijnden met zichzelf heeft doen ontstaan, de totale schoonheid van de ideeën en alle intelligibele goden. En hij is vol van de wezens die hij verwekte en hij verslond ze als het ware weer door ze in zich te houden en ze niet tot geboorte te laten komen in materie, en ze niet bij Rhea te laten opvoeden, zoals de mysteriën en de mythen rond de goden in geheimtaal over Kronos vertellen. * Die droeg, als wijste god voordat Zeus

* Voor het verhaal van Kronos, Zeus en Rhea zij verwezen naar Hesiodus, *Geboorte der goden* 433 vv. en Plato, *Cratylus* 396 b.

bestaan gebracht wordt, terwijl die zon zelf onveranderlijk blijft. Ook alle bestaande wezens laten zolang ze blijven bestaan uit hun eigen zijn en uit hun inwendige kracht noodzakelijk iets anders rondom hen tot aanzijn komen dat buiten hen staat, maar dat aan hen blijft vastgeklonken en dat een beeld van hen is, als waren zij de oerbeelden, waaruit het is voortgekomen. Zo verspreidt vuur de warmte die daaruit voortkomt; en sneeuw houdt de kou niet alleen binnen zich. Maar het meest getuigen wel alle welriekende parfums hiervan: want zolang die bestaan, komt er iets uit te voorschijn dat er omheen blijft hangen, waarvan degene die er dichtbij staat geniet als het ontstaan is. En bovendien brengt alles wat op een bepaald ogenblik al volmaakt is ook (iets) voort. En wat altijd volmaakt is, brengt altijd en eeuwig (iets) voort. En het brengt tevens iets voort dat minder is dan wat het zelf is. Wat moeten we dan over het meest volmaakte zeggen? Niets komt eruit voort dan dat wat het grootste is op hem na. En het grootste na hem, en het tweede, is de geest. De geest schouwt hem immers en heeft slechts aan hem behoefte. Maar hij heeft geen behoefte aan de geest. En dat wat voortkomt uit iets dat hoger staat dan de geest moet geest zijn en de geest staat hoger dan alles, omdat alles daarna komt. Ook de ziel, bijvoortbeeld, is de uiting van de geest en een soort activiteit, zoals de geest het is van het Ene. Maar de uiting in de ziel is vertoebeld, want ze is als een beeld van de geest; daarom moet ze ook naar de geest kijken. En de geest moet op dezelfde wijze naar het Ene kijken om geest te zijn. En de geest schouwt hem, niet als daarvan gescheiden, maar omdat hij er meteen na komt en er niets tussen is, zoals er ook niets tussen ziel en geest is. Alles (wat ontstaat) verlangt naar het wezen dat het deed ontstaan, en bemint dat, en vooral wanneer slechts deze twee wezens bestaan. En als ook nog het wezen dat dat tot ontstaan heeft gebracht het beste (van alles) is, dan is het ontstane wezen daar noodzakelijkerwijs mee samen, zodat dat het er alleen van is gescheiden door het anders-zijn.

7 Nu zeggen wij dat de geest een beeld daarvan is,—want we moeten ons duidelijker uitdrukken;—in de eerste plaats bedoelen we dan dat het ontstane op een of andere wijze dat (Ene) moet zijn en veel trekken ervan moet bewaren en er een gelijkenis mee moet vertonen, zoals ook het licht met de zon. Maar de geest is dat niet. Hoe komt het dan dat het voortbrengsel van het Ene geest is? Wel, om-

47

geboren werd, wat hij verwekte weer in zichzelf, waardoor hij zowel vol is als ook geest in (een toestand van) volheid (Grieks: *koros*). Ze zeggen dat hij daarna Zeus verwekte, terwijl hij reeds (in een toestand van) volheid was (of: die daarmee zijn zoon werd; *koros* betekent ook zoon). Want de geest verwekt de ziel, terwijl de geest volmaakt is. Hij moest immers verwekken, daar hij volmaakt was, en hij kon niet, terwijl hij zo'n groot vermogen was, zonder nageslacht blijven. Maar ook hier kon het verwekte niet beter zijn, maar het moest, daar het minder was, een beeld daarvan zijn, wel op eendere wijze (dat wil zeggen: uit zichzelf) onbegrensd, maar toch omgrensd door zijn verwekker, die er ook als het ware gestalte aan gaf. En het kroost van de geest is een soort uiting (of vormend beginsel) en hypostase, het discursieve denken. En dat is wat rond de geest rondwentelt en het licht van de geest en een spoor dat daaraan is vastgebonden. Aan de ene kant is het met de geest verbonden en zo laaft het zich daaraan en geniet het ervan en heeft het er deel aan en is het denkend, maar aan de andere kant grijpt het zich vast aan wat erna komt, of liever, het verwekt ook zelf, en dat is noodzakelijkerwijs minder dan de ziel. Daarover moet later gesproken worden. Tot zover over de goddelijke dingen.

8

Daarom staat ook in Plato's driedeling 'alles rond de koning van alles'—want hij spreekt hier over de eerste dingen—en de tweede reeks rond een tweede en de derde rond een derde. En ook zegt hij dat er een vader van de oorzaak is, waarbij hij met oorzaak de geest bedoelt. Want de geest is voor hem de schepper. En hij zegt dat die de ziel formeerde in het bekende mengvat. En daar de geest de oorzaak is, zegt hij dat het Goede en wat aan gene zijde van de geest en aan gene zijde van het zijn is de vader is. En op vele plaatsen noemt hij het zijnde en de geest 'idee'. Derhalve weet Plato dat uit het Goede de geest en uit de geest de ziel voortkomt. Die leerstellingen zijn dus niet nieuw of iets van nu, maar ze zijn er al lang, zij het niet omstandig en uitvoerig geformuleerd, en mijn betoog van nu licht ze alleen maar toe, waarbij het, door Plato's eigen geschriften als getuigen te gebruiken, aannemelijk maakt dat die leerstellingen oud zijn. Parmenides hing vóór Plato ook al een dergelijke leer aan, voorzover hij zijnde en geest hetzelfde noemde en het zijnde niet in het zintuiglijk waarneembare plaatste, met de woorden 'want denken en zijn is hetzelfde'. Hij noemt dat onbeweeg-

lijk—hoewel hij het denken eraan toevoegt—en hij ontzegt er alle lichamelijke beweging aan, zodat het onveranderlijk blijft, en hij vergelijkt het met een massieve bol, omdat het alles omvat en in zich draagt en omdat het het denken niet buiten maar in zich heeft. Maar toen hij het 'één' noemde in zijn eigen geschriften werd hem dat verweten, daar dat 'één' zich toch als 'veel' ontloopte. Maar de Parmenides die in Plato's dialogen optreedt, zegt het nauwkeuriger. Hij onderscheidt van elkaar het eerste één, wat één is in de meer eigenlijke zin, en het tweede één, dat hij 'één-veel' noemt, en een derde, dat hij één en veel noemt. En zo is ook zijn leer in overeenstemming met de theorie der drie entiteiten.

9

En als Anaxagoras de geest zuiver en ongemengd noemt, maakt hij eveneens het eerste enkelvoudig en het Ene transcendent, maar omdat hij zo oud is, heeft hij nagelaten het nauwgezet te formuleren. Ook Heraclitus weet dat het Ene eeuwig is en tot het rijk van de geest behoort. Want de lichamen zijn altoos in wording en stroming. En voor Empedocles brengt de Twist scheiding en is de Vriendschap het Ene—hij beschouwt dat eveneens als onlichamelijk—en de elementen zijn iets als de materie. Later maakt Aristoteles het eerste transcendent en intelligibel, maar door te zeggen dat het zichzelf denkt, maakt hij het weer niet het eerste. En door ook nog vele andere intelligibilia te maken, wel zoveel als er sferen in de hemel zijn, zodat elk intelligibile apart elke sfeer apart doet ronddraaien, spreekt hij op een andere wijze over de intelligibilia dan Plato en gebruikt daarbij een argumentatie stoelend op waarschijnlijkheid, die de waarheid niet dwingend te voorschijn brengt. Men zou zich zelfs kunnen afvragen of de schijn van waarheid van die argumentatie wel gegrond is, want het is waarschijnlijker dat wanneer alle sferen tot één harmonische orde hun bijdrage leveren, ze ook hun blik op één ding, het eerste, richten. En men zou de vraag kunnen stellen of voor hem de vele intelligibilia uit één ding komen, het eerste, of dat de oorsprongen in de intelligibilia talrijk zijn. En als ze uit één ding komen, zal het natuurlijk analoog zijn aan de sferen in de zintuiglijk waarneembare wereld, waarbij de een de ander omsluit en één, de buitenste, de andere overheerst. Derhalve zou ook in de intelligibile wereld het eerste (de andere) kunnen omsluiten en zo zou er dan een intelligibile wereld zijn. En zoals hier de sferen niet leeg zijn, maar de eerste vol sterren is en de

andere ook sterren hebben, zo zullen ook in de intelligibile wereld de bewegers vele dingen in zich hebben en daar zijn de meer waarachtige dingen. En als elke beweger een oorsprong zou zijn, dan zouden de oorsprongen door toeval bestaan. En waarom zouden ze samen zijn en wel tot één werk, de harmonie van de hele wereld, door hun onderlinge overeenstemming? En waarom zouden de zintuiglijk aan de hemel waarneembare wezens in aantal gelijk zijn aan de intelligibilia die hen bewegen? En hoe kunnen ze ook 'veel' zijn, terwijl ze zo onlichamelijk zijn en materie er geen scheiding in aanbrengt? Dus hebben van de filosofen van vroeger degenen die zich weer het meest aansloten bij de leerstellingen van Pythagoras en zijn school en ook van Pherecydes, wel aan die entiteit (van het Ene) vastgehouden. Maar sommigen hebben dat uitgewerkt in hun eigen geschriften, anderen deden dat echter niet in geschriften, maar gaven er uiteenzettingen over op colleges, waarvan geen dic-taten over zijn, of ze lieten het geheel onbesproken.

10

En dat we moeten aannemen dat de zaak zo is dat wat aan gene zijde van het zijnde is het Ene is, zoals ons betoog het wilde aangeven, voorzover het mogelijk was over die dingen een exposé te geven, en dat daaraanvolgend het zijnde en de geest bestaan en dat het derde wezen de ziel is, is nu wel aangetoond. En zoals die driedeling waarover we het hebben gehad in de natuur is, zo moeten we ervan uitgaan dat die ook bij ons is. En ik zeg niet in (ons als) zintuiglijk waarneembare delen—want die dingen zijn transcendent—maar (bij ons) als wezens die buiten de zintuiglijk waarneembare delen zijn, en dan 'buiten' in dezelfde zin als waarin ook die intelligibilia buiten de hele wereld zijn. Zo zijn ook die dingen van de mens 'buiten', zoals Plato (ook) van 'de innerlijke mens' spreekt. Dus ook *onze* ziel is iets goddelijks en van een andere natuur, net als de totale natuur van de ziel. En volmaakt is de ziel die geest bezit. Nu zijn er twee soorten geest: de ene redeneert op discursieve wijze en de andere verschaft ons het vermogen daartoe. Als men nu dat discursief redenerend deel van de ziel dat geen lichamelijke orgaan nodig heeft om te redeneren, maar zijn activiteit geheel zuiver (los van het lichamelijke) bezit, zodat het hem dus mogelijk is op pure wijze te redeneren, dat transcendent is en niet met een lichaam gemengd, in het hoogste intelligibele zou plaatsnemen zou men zich niet vergissen. Want er moet niet worden gezocht

naar een plaats om het te lokaliseren, maar het moet buiten alle plaats worden gesteld. Want zo is het op zichzelf en buiten en onstoffelijk, wanneer het alleen is en niets bezit uit de lichamelijke sfeer. Daarom beweert Plato dat de demiurg ook nog van buitenaf de ziel als een mantel om het heeel heen legt, waarbij hij doet op dat deel van de ziel dat in het intelligibile blijft. Over ons heeft hij evenwel in vage bewoordingen gezegd dat de ziel in het topje van het hoofd zetelt. En zijn aansporing om lichaam en ziel te scheiden wordt niet ruimtelijk bedoeld—want die scheiding is een natuurlijke zaak—, maar het slaat hierop dat men niet naar het lichaam moet neigen en dat onze voorstellingen er niet naar uitgaan en dat men ervan vervreemd blijft: wellicht zou iemand op een of andere wijze ook de rest van de ziel omhoog kunnen voeren en daarboven kunnen brengen, ook het deel van haar dat hier verblijft en dat alleen het lichaam bouwt en vormt en daarin zijn bezigheid vindt.

11

Daar er nu een ziel is die discursief redeneert over rechtvaardige dingen en schone dingen (in het algemeen), en dit discursief redeneren uitzoekt of dit specifieke ding rechtvaardig is en of dat specifieke ding schoon is, is het noodzakelijk dat er ook een op hechte basis gefundeerd rechtvaardig iets is, waaruit dan de ziel het vermogen om (erover) te redeneren ontvangt. Hoe zou ze anders kunnen redeneren? En als een ziel daar nu eens wel over redeneert en dan weer niet, dan moet de geest die niet redeneert, maar altijd het rechtvaardige bezit in ons zijn, en dan moet er ook zijn de oorsprong van de geest en de oorzaak, god; en dan moet die god—die niet deelbaar is maar eeuwig blijvend en dan niet ruimtelijk—in de veelheid weer gezien worden overeenkomstig elk van de wezens die hem kunnen opnemen als ware hij een ander, zoals ook het middelpunt van een cirkel op zichzelf is, maar elk van de stralen in de cirkel een punt daarin heeft, en de stralen het eigene daaraan toevoegen. Want met zo'n vermogen van onszelf reiken ook wij naar hem en zijn we met hem samen en verbonden. En als wij ons daarop richten, vinden wij daar een hecht fundament.

12

Als we dan zulke grote dingen in ons hebben, waarom nemen we ze dan niet bewust waar, maar laten we zulke vermogens veelal ongebruikt, terwijl sommigen ze zelfs helemaal niet benutten? De

hogere entiteiten zijn altijd met hun eigen activiteiten bezig, de geest, maar ook wat aan de geest voorafgaat en in zichzelf blijft, en bovendien de ziel net zo, dat altijd bewegende wezen. Want niet alles wat in de ziel is, is hier en nu waarneembaar, maar het komt tot ons wanneer het binnen (het gezichtsveld van) de waarneming komt. En wanneer elk actief deel van de ziel dat niet aan het waarnemende deel doorgeeft, dan is dat nog niet de hele ziel door. Wij weten het dus nog niet, daar wij samen zijn met het waarnemende deel en niet een deel van de ziel zijn, maar de hele ziel. En bovendien heeft elk van de delen van de ziel, omdat het altijd leeft, altijd zijn eigen activiteit op zichzelf. En het kennen ervan ontstaat, wanneer er sprake is van deel hebben en waarnemen. Dus moet men, als er waarneming wil zijn van de dingen die zo present zijn, ook het waarnemende deel naar binnen keren en daar de volle aandacht op laten richten. Zoals wanneer iemand, wachtend op een stem die hij wil horen, zich voor (het geluid van) de andere stemmen afsluit en zijn oor spitst op het beste van wat hoorbaar is, totdat dat tot hem doordringt, zo moeten wij ons ook hier voor de zintuiglijk waarneembare geluiden afsluiten—tenzij het echt niet anders kan—en het vermogen van de ziel om waar te nemen rein en zuiver bewaren, klaar om de klanken van boven te horen.

Vragen bij Plotinus:

par. 1 welke 2 dingen moeten verdwaalde zielen leren inzien?

par. 2 wat zijn de karakteristieken van de ziel?

par. 3 hoe stamt de ziel uit de geest?

par. 4 met welk argument wordt aan het begin de oorzaak van de geest aangetoond?

par. 5-6 wat zijn volgens deze paragrafen de kenmerken van het Ene? En hoe ontstaan de andere hypostasen daaruit?

par. 7 hoe is de verhouding tussen het Ene en de geest?

par. 8 hoe verhoudt zich Plotinus' uitleg tot Plato's leer van de Ideeën / Vormen volgens Plotinus?

par. 9 hier haalt Plotinus een heleboel al eerder besproken filosofen aan die ongeveer hetzelfde zouden hebben beweerd. Evalueer m.b.t. Anaxagoras, Heraclitus, Empedocles en Aristoteles in hoeverre Plotinus hun theorie verdraait of correct weergeeft.

par. 10 wat betekent "aan gene zijde van het zijn"?

par. 11-12 dit zijn kentheoretische passages. Waarom? Hoe kunnen wij mensen weten wat de 3 hypostasen zijn en hoe zij zich tot elkaar en tot ons verhouden?
